

Јелена М. Јосијевић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију

УДК 811.163.41'366.55'367.635'37
811.111'366.55'367.635'37
DOI 10.46793/Uzdanica19.1.087J

Прегледни рад
Примљен: 14. јануар 2022.
Прихваћен: 27. мај 2022.

О НЕКИМ ПАРТИКУЛАМА СА ИМПЛИКАТИВНИМ СВОЈСТВИМА У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

Ајсџракиј: Савремена семантика доста је пажње посветила импликативној семантизованости компаратива код придева које одликују различити типови скала (Кенеди, Макнали 2005; Кенеди 2006; Ивић 2007; Хазбенд 2011). Циљ овог рада је испитивање импликативних својстава компаратива у лексичким спојевима са одређеним партикулама. У раду полазимо од претпоставке да поред партикуле *још* (*u*), чија су импликативна својства донекле описана у литератури, постоје и друга лексичка средства у два језика која у спојевима са компаративима генеришу додатне импликације. Корпусне анализе спроведене су на етикетираним електронским корпусима два језика: *Корпус савременој српској језика 2013* (КССЈ 2013) и *Corpus of Contemporary American English* (СОСА) што је омогућило циљану претрагу лексичких спојева *јарџикула + комџарџив*. Резултати анализе потврђују наше претпоставке. Поред честице *још* (*u*), истоветне функције имају и партикуле *чак* (*u*) и *even*. Рад показује да се доприноси импликативних партикула разликују у зависности од тога који придев је у њиховом фокусу. Компаративи придева коју су позиционирани на отвореном полу скале имаће импликације да су оба појма који се пореде носиоци особине у степену позитива. Компаративи придева који заузимају затворени пол скале имају импликације да појам из поређенице није носилац особине у позитиву.

Кључне речи: импликативна партикула, компаратив, српски језик, енглески језик.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Рад је посвећен импликативним својствима компаратива придева и прилога у лексичким спојевима са одређеним партикулама (честицама). На самом почетку од изузетне је важности дефинисати структуралне елементе компаративне конструкције како би се увео основни терминосистем који ће се у раду користити. М. Ковачевић (2015: 411) одређује први члан поређења као *јорџеницу* (појам који се са нечим пореди), док други члан назива *јорџеницом* (члан с којим се пореди):

[Тома]_{ПОРЕЂЕНИЦА} је виши [ог Марка]_{ПОРЕЂЕНИЦА}.

Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002) поређеницу називају примарним појмом (енгл. *primary term*), а поредбеницу секундарним (енгл. *secondary term*). У семантичкој литератури често се наилази и на следеће термилошке одреднице елемената компаративне конструкције (Диксон 2005: 5):

[John]_{COMPAREE} is [more]_{INDEX} [famous]_{PARAMETER} [than]_{MARK} [Bill]_{STANDARD}.

Имплицативна семантизованост самог компаратива већ је у доброј мери описана у досадашњој литератури. Искази са компаративом (нпр. *Тома је виши од Марка*) не обавезују на закључке да су оба појма који се пореде, или макар један од њих, носиоци особине изражене придевом (Кенеди, Макнали 2005; Ивић 2007; Хазбенд 2011). Увек остаје отворена могућност да су оба појма носиоци особине која се изражава антонимом датог придева (*И Тома и Марко су ниски, али је Тома ипак нешто виши од Марка*). Савремена семантика посветила је доста пажње логичким импликацијама (енгл. *entailment*) компаратива релативних и апсолутних придева које одликују различити типови скала. Ослањајући се на семантичке теорије о четири различита типа скале (Кенеди 2006), у овом раду ћемо фокус ставити на импликације које компаративи имају у лексичким спојевима са одређеним партикулама. И док су импликације придева различитих скаларних структура анализирани на морфо-синтаксичком и семантичком плану (нпр. које класе квантификатора се могу јавити уз придеве које одликују различити типови скале), модификације компаративног значења у лексичким спојевима са фокалним партикулама нису добиле заслужену пажњу. Главни разлог је вероватно тај што су значењски доприноси партикула којима ћемо се овде бавити прагматичке природе те излазе из оквира семантичке теорије.

Имплицативна својства компаратива у лексичком споју са једном таквом партикулом анализирана су и у србистичкој литератури. Лексички спојеви партикуле *још* (*и*) и компаратива имплицирају да су појмови који се пореде носиоци особине у основном степену (Ивић 2007: 7; Куљанин 2010: 479–491; Куљанин 2017: 84–91). Важно је истаћи да су овакве импликације уочене код придева чији компаративи иначе немају таква својства када су употребљени самостално (нпр. *висок – низак*). Уз то, за разлику од придева чији компаративи сами имају импликације да је појам из поређенице носиоца особине (нпр. *јошурен*, али не и *нејошурен*), лексички спојеви са партикулом *још* (*и*) имају исте импликације и за појам из поредбенице (Ивић 2007: 7; Куљанин 2010: 479–491; Куљанин 2017: 84–91). Досадашње србистичке анализе нису укључивале придеве које одликују различити типови скале. Нису разматране ни друге прагматичке функције партикуле *још* (*и*). Најзад, прегледом литературе установљено је да се друге партикуле, осим *још* (*и*), у овом контексту и не помињу (нпр. Ристић 2005; Ивић 2007; Ивић 2009; Куљанин 2017).

Пошто смо установили да је досадашња литература о интеракцији импликативних партикула и компаратива оскудна, циљ рада је изолација и опис доприноса таквих партикула значењу компаративне структуре у два језика. Пошто смо се кретали од значења ка знаку, језичке појаве су, дакле, тумачене ономасиолошким приступом. За корпусну анализу енглеског језика коришћени су електронски етикетирани корпуси, *Corpus of Contemporary American English (COCA)* и *Корпус савременог српског језика (КССЈ)*, што је омогућило циљану претрагу лексичких спојева *йартикула + комйаратив*. Након елиминације секвенци, анализирани су доприноси партикула у лексичком споју и начини на које они модификују значење компаратива. Анализа је показала да тражено значење (импликативност) имају две партикуле у српском језику и једна партикула у енглеском језику. Прелиминарна испитивања показала су да квантитативни подаци не би били од било каквог значаја за резултате анализе пошто од шест стотина насумично изолованих примера (по две стотине за сваку партикулу) нисмо уочили ниједан изузетак. Због тога ће у раду бити представљени само резултати квалитативне анализе.

Имајући у виду да дата језичка појава није у довољној мери испитана, проценили смо да је најбоље проблему приступити без ослањања на било коју прагматичку теоријску парадигму. Тек када се стекне јаснији увид у природу ове језичке појаве може се приступити анализи која би за циљ имала прецизно одређивање типова имплицитних значења. Таква анализа морала би да буде реализована из прецизно одређеног теоријског оквира. Без обзира на то што у раду нећемо покушавати да одредимо типове имплицитних значења (логичке (семантичке) импликације, пресупозиције и конвенционалне и конверзационе импликатуре), термини који су општепознати лингвистичкој прагматици показали су се као неизбежни (детаљније у: Мишковић 2015: 35–66).

Ваља још и поменути да су сличности и разлике између два језика проверене у *Енглеско-српском йаралелном корпусу (ЕСПК 2012)*. Као извори су коришћени и електронски речници *Cambridge Dictionary (CD)* и *Oxford English Dictionary (OED)*, али и *Речник Мајџице српске (РМС)*.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

За потребе овог рада од суштинске су важности две лингвистичке теме: (1) импликативна семантизованост компаратива и (2) његова импликативност у лексичким спојевима са посебним партикулама која своје упориште проналази на прагматичком плану. Резултати корпусне анализе додатно су наметнули потребу да се посебна пажња посвети семантичким и прагматичким својствима партикула *even* и *чак (и)*.

ИМПЛИКАТИВНА СЕМАНТИЗОВАНОСТ КОМПАРТИВА

Градабилни (скаларни) придеви су предикатски изрази, чији је домен делимично или потпуно уређен у складу са неком димензијом (Бадер 2010: 1). *Неградабилни придеви* (енгл. *non-gradable adjectives*) немају могућност степеновања, али ипак кодирају скале које налику на скале градабилних придева на једном полу имају *позитивни придев* (*висок, жив*), а на другом *негативни* (*низак, мртав*). Градабилни и неградабилни придеви се ипак битно разликују јер први кодирају скале које између два пола имају читав низ различитих ступњева заступљености особине или својства, док су скале неградабилних придева бинарне – имају само две вредности (Кенеди 1999; Биверс 2010; Глас 2013). У литератури се описују три битне разлике између скаларних и нескаларних предикатских изрази.

(1) *Градабилни придеви су зависни од контекста* (Сапир 1944; Камп 1975; Клајн 1980; Русицки 1987; Бирвич 1989; Кенеди 1999; Бејл 2006, 2008). Ако кажемо *Марко је висок*, Марко може бити висок за трогодишње дете, али не и према стандардима просечног одраслог човека. Другим речима, „јефтина кућа је скупља од скупе књиге” (Леситер, Гудман 2013: 587). Истинитосни услови исказа са неградабилним придевима не зависе од контекста. Ако је истина да је Ана трудна, она је трудна у свим контекстима који се могу замислити.

(2) *Градабилне придеве одликује неодређеност* (енгл. *vagueness*). Под појмом неодређености подразумева се појава да код градабилних придева увек постоји неки скуп појмова који поседују дато својство, а да за њих не важи ни придев, а ни његов антоним (Камп 1975; Клајн 1980; Бејл 2006). Иако сви људи имају својство старости, за већину се не може рећи ни да су *стари*, ни да су *млади*. Са друге стране, сви људи су или *мртви* или *живи*; сваки уређај је или *електричан* или *неелектричан*.

(3) *Негација исказа са неградабилним придевима има семантичке (логичке) импликације* (енгл. *entailment*). Наиме, негирањем исказа са нескаларним придевом имамо логичку импликацију да важи његов антоним, док код градабилних придева такве импликације изостају (Кенеди 2006):

Неградабилни придев

Градабилни придев

Mr Smith is not dead.

Mr Smith is not old.

||'Mr Smith is alive'

~ ||'Mr Smith is young'

Господин Симић није мртав.

Господин Симић није стар.

||'Господин Симић је жив'

~ ||'Господин Симић је млад'

Ако господин Симић није мртав, он је жив. Међутим, ако господин Симић није стар, то не мора да значи је млад; можда је средњих година.

У литератури је уочено и да постоји једна група придева (нпр. *wet, open, bent, awake, full, flat, closed* и *straight*) који испољавају сва три горе наведена својства неградабилних придева. Ипак сви се јављају у компаративним конструкцијама (*more wet, more open, more awake* итд.) и допуштају прилошку модификацију (*very – веома, quite – њојрилично, completely – њојицилно, almost – скоро* итд.) (Кенеди 2006; Бејл 2006). Због особина које испољавају на морфо-синтаксичком плану, а које се традиционално узимају као показатељи да је придев градабилан, ова група сврстава се у скаларне придеве. Како међу њима и прототипичним градабилним придевима постоје и јасне семантичке разлике, које се манифестују и на морфо-синтаксичком плану, уводи се подела на *релативне* (нпр. *tall*) и *апсолутне* (нпр. *awake*) градабилне придеве (Леситер, Гудман 2013). Опажене разлике између апсолутних и релативних градабилних придева послужиле су као основа за даље анализе својства градабилности и типова скале које две класе придева кодирају. Као плод тих анализа настала је и подела на четири специфичне структуре скале која је данас општеприхваћена у семантичкој литератури (Кенеди 2006): (1) потпуно отворена скала (нпр. *tall* и *short*), (2) скала затворена на доњем полу (нпр. *bent* и *straight*), (3) скала затворена на горњем полу (нпр. *safe* и *dangerous*) и (4) потпуно затворена скала (нпр. *full* и *empty*). Релативним придевима без изузетка одговарају отворене, док апсолутни придеви имају потпуно или делимично затворене скале (Кенеди 2006).

Већ је из претходног кратког описа поделе на градабилне и неградабилне придеве јасно да је питање скаларности придева немогуће одвојити од придевске антонимије. Антонимски парови се традиционално деле на *комплементарне* и *некомплементарне*. Комплементарним антонимима сматрају се парови у којима негација једног члана подразумева важење другог, док код некомплементарних то није случај (Круз 1980): *Није мртав* ⇒ *Жив је*, али *Није висок* ⇒ *Низак је*. Код апсолутних придева чланови антонимских парова деле се још и на *јојиалне* и *јарцијалне* (Ротстејн, Винтер 2004), односно *универзалне* и *ејзисјенцијалне* (Росдојчер, Камп 1992). Тоталним (тј. универзалним) сматрају се сви они придеви које карактерише апсолутно одсуство супротне особине или својства, нпр. *clean* и *чистио*, док би се парцијалним (тј. егзистенцијалним) придевима сматрали њихови антоними *dirty* и *зајрљано*. Другим речима, и најмањи степен прљавштине нешто већ чини *јрљавим*, док се само у условима потпуног одсуства запрљаности нешто може сматрати *чистиим*.

Теоријски постулати семантичких теорија које смо представили послужили су као теоријска основа за анализе импликативне семантизованости компаратива код придева који кодирају сва четири вида скале. У досадашњој литератури већ је уочено да компаративи придева попут *tall* и *short* немају

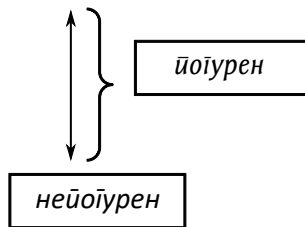
импликације да су појмови из поредбенице и/или поређенице носиоци особина које су изражене придевом (Кенеди, Макнали 2005; Ивић 2007). Овакви придеви, као прототипични градабилни придеви, имају потпуно отворене скале:

Тома је гебљи од Марка. → *Tom is fatter than Mark.*

Плава кутија је тежа од црвене. → *The blue box is heavier than the red one.*

Десни пут је шири од левог. → *The right road is wider than the left one.*

И Тома и Марко могу бити дебели; и плава и црвена кутија могу бити тешке; и десни и леви пут могу бити широки. Са друге стране, подједнако је могуће да су и Тома и Марко мршави, али да је Тома нешто пунији од Марка. Исто тако је могуће и да су обе кутије лагане, али и да су оба пута уска. У литератури је забележено и да код компаратива неких придева (*нейојурен* – *йојурен*) својство бива приписано појму из поређенице (Ивић 2007). Разлози зашто *йојурен* – *нейојурен* испољавају оваква својства остали су необјашњени. Ослањајући се на актуелне семантичке теорије о односима антонима код апсолутних придева, закључићемо да придев *нейојурен* спада у тоталне (универзалне) придеве, јер га карактерише свако одсуство погурености. Његов парцијални (егзистенцијални) парњак *йојурен* обухвата све вредности на скали осим нултог степена:

Ако ово доведемо у везу са поделом на различите структуралне форме скала, можемо закључити да парњаци *йојурен* – *нейојурен* имају кодирану лествицу која је затворена на доњем полу. Вредност доњег пола (*нейојурен*) не може даље да се градира, те је скала ту затворена. Логичке (семантичке) импликације компаратива антонимског пара који има сличне карактеристике анализирани су у англистичкој литератури (Кенеди, Макнали 2005):

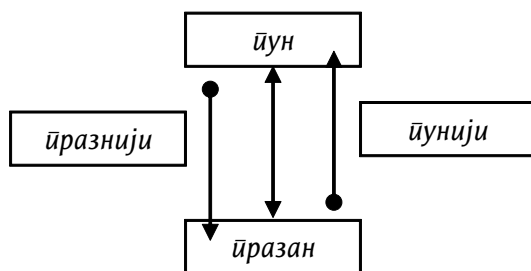
The floor is wetter than the countertop. |= The floor is wet.

The floor is drier than the countertop. |= The countertop is not dry.

Једина разлика је у томе што то је код пара *wet* – *dry* (*мокро* – *суво*) скала затворена на горњем полу, али импликације су исте:

Дека је погуренији од баке. |= Дека је погурен.
 Бака је непогуренија од деке. |= Дека није непогурен.

Као што се види из приложеног, компаративи парцијалних парњака (*wet*, *īoīuren*) имају логичку импликацију да је појам из поредбенице носилац особине која је означена придевом. Нема импликација које би се односиле на појам из поређенице. Са друге стране, компаративи тоталних парњака (*dry*, *neīoīuren*) имају логичке импликације да појам из поредбенице није носилац особине изражене придевом, док о појму из поређенице нема импликација. Овим нам преостају још и апсолутни придеви обострано затворених скала (нпр. *full* – *empty*, тј. *īун* – *īразан*). Њихове скале могу се представити на следећи начин:

Ови придеви имају затворене скале са обе стране јер, на пример, чаша не може бити пунија од потпуно пуне, као што не може бити ни празнија од потпуно празне. Скалирање оваквих својстава одвија се заправо између полова (*īун* и *īразан*). Појам окарактерисан као *īунији* може да заузме сваки степен на скали од првог ступња изнад минималне вредности *īразан* до максималне вредности *īун* укључујући и њу саму. Са друге стране, појам који је окарактерисан као *īразнији* може да има сваку вредност на лествици осим апсолутног степена *īун*. Ако кажемо *стаклена чаша је īунија од īласџичне* ништа нас не обавезује на импликацију да је било која од чаша пуна. Исто важи и за антоним. Исказ *īласџична чаша је īразнија од стаклене* нема импликацију да је било која чаша потпуно празна. Овакви придеви немају логичке импликације да су појмови који се пореде носиоци дате особине или својства. Они, међутим, имају семантичку импликацију да појмови именовани поредбеницом нису носиоци те особине:

Стаклена чаша је пунија од пластичне. |= Пластична чаша није пуна.
 Пластична чаша је празнија од стаклене. |= Стаклена чаша није празна.

Нема импликација о појму из поређенице. Наиме, максимална вредност је бити *īун*. Ако је стаклена чаша пунија од пластичне, то значи да

пластична чаша није пуна. Узмимо још један пример као илустрацију: *The right door is more open than the left one* != *The left door is not open*. Претходни исказ имплицира да лева врата нису потпуно отворена, као што би исказ са његовим антонимом (*closed*, тј. *затворен*) имплицирао да лева врата нису потпуно затворена.

Овим закључујемо да компаративи немају импликативна својства код придева отворене скале. Таква својства бележе се само код парцијалних апсолутних придева делимично отворених скала чији компаративи својство или особину приписују само појму из поређенице (али не и из поредбенице). Компаративи тоталних апсолутних придева делимично отворених скала имају логичке импликације да појам из поредбенице није носилац те особине, али изостају импликације које би се односиле на појам из поређенице. Код придева затворене скале, компаративи оба антонима имају исте импликације да појам из поредбенице није носилац особине у степену позитива. Дакле, импликативност уочена код компаратива једне групе придева није инхерентно својство самог компаратива, већ потиче од градационих односа између придева и њихових антонима. Имајући у виду да су односи дубоко уткани у семантичку структуру самог придева, импликативност о којој смо овде говорили своје упориште проналази на семантичком плану.

ИМПЛИКАТИВНА ПАРТИКУЛА *ЈОШ*

Партикула *још* спада у партикуле чије је основно значење појачавање и истицање лексеме испред које стоји (Мразовић, Вукадиновић 1990: 473). У *Речнику Мајлице српске* одређује се, између осталог, и као: „4. (у вези: *и још*, *још и*) појачава оно што се додаје; 5. у вези са компаративом појачава компаратив; [...] 7. истиче да је оно што се додаје супротно ономе чему се могло надати, ипак” (РМС/П књ. 1990: 607). У речнику се наводи да партикула само појачава значење компаратива и истиче да је описано стање ствари супротно очекивањима. Србистичка лингвистичка литература скреће пажњу да ова партикула има и битну улогу и у прагматичким процесима везаним за импликативни карактер компаратива придева и прилога (Куљанин 2017: 78). М. Ивић (2007: 7) истиче да лексички спој *још* (*и*) + компаратив имплицира да су оба појма који се пореде носиоци особине у степену позитива. Наиме, када партикула у свом фокусу има компаратив придева и прилога, као у реченици *Тома је још и виши од Марка*, постоје импликације да су и Тома и Марко високи. Овај лексички спој јавља се и у конструкцијама у којима се првом појму експлицитно приписује особина или својство у степену позитива, а другом у степену компаратива (*Добро је, али може још и боље*), али и у конструкцијама у којима се успоставља однос према компаративу који није експлицитан (тзв. *имплицитни релативни компаратив*): *Враћи се најраи и*

joш слађе нас̄тави да јеје (Куљанин 2017: 84–91). Досадашње србистичке анализе нису укључивале придеве које одликују различити типови скале, а нису прецизније разматране ни друге прагматичке функције партикуле *joш* (*и*) уз компаративе.

ПАРТИКУЛЕ ЧАК И EVEN

У првом изабраном речнику лексема *even* се одређује као прилог који се *користи да наласи нешто изненађујуће или екстремно* („used to emphasize something surprising or extreme”, OED), док је у другом одредница одређенија јер се поред *екстремности* и ефекта *изненађења* наводи још и *неочекиваност* и *необичност* појаве на коју се *even* односи („We use *even* to refer to something surprising, unexpected, unusual or extreme”, CD). У оба речника посебно је издвојена употреба у поређењима. Дефиниције лексему *even* одређују као пуко емфатичко средство: *користи се у поређењима за наглашавање* („used in comparisons for emphasis”, OED) и *користи се када се поређе сивари да би се наласила разлика* („used when comparing things, to emphasize the difference”, CD). У обимној лингвистичкој литератури помињу се прагматички доприноси ове партикуле (Фрејзер 1971; Картунен, Петерс 1979; Рут 1985; Кеј 1990; Куниг 1991; Францескоти 1995; Ким 2011). Аутори су сагласни да у примерима попут *Even Bill likes Mary* партикула има адитивно значење (‘Other people besides Bill like Mary’), али и конвенционалну импликатуру изненађења, односно неверице (‘Of all the people under consideration, Bill is least likely to like Mary’) (Картунен, Петерс 1979: 12). Конвенционалне импликатуре не утичу на истинитосне услове онога што се каже. Оне „су инференције које у потпуности зависе од конвенционалних (тј. кодираних) аспеката извесних лексема и структура” (Мишковић Луковић 2015: 44). Поменућемо још и да се прва импликација назива егзистенцијалном, а друга скаларном, јер неочекиваност има своју скалу вероватноће (енгл. *scale of likelihood*).

На значењску еквиваленцију српске партикуле *чак* и енглеске партикуле *even* указале су М. Ивић (2009) и С. Ристић (2005). Њихова запажања о партикули *чак* била су мотивисана литературом о енглеској партикули *even*, али су обе ауторке истакле само импликацију изненађења. М. Мишковић Луковић (Исто: 64) утврдила је да системски еквивалент енглеске партикуле *even*, српско *чак*, има истоветне конвенционалне импликатуре. Ако кажемо *Чак и Марија воли броколе*, исказ ће имати две импликације: ‘Поред Марије постоје и други људи који воле броколе’ и ‘Од свих особа које су узете у обзир, најмања је вероватноћа да Марија воли броколе’. Ауторка даље скреће пажњу и да значење ове партикуле зависи од фокуса (Исто: 64). Оне у свом опсегу могу имати читаву пропозицију (као у претходном примеру: *Чак и Марија воли броколе*), али и неки пропозиционални конституент (*Марија воли*

чак и броколе). Када је у фокусу један пропозиционални конституент, импликације се разликују од ових које смо претходно представили за читаву пропозицију:

Марија воли чак и броколе.

'Постоји осим брокола још нешто што Марија воли'

+> 'Изнаенађујуће/неочекивано је да неко воли броколе'

Прегледом досадашње литературе нисмо установили постојање анализе у којој би се у опсегу фокалних партикула *even* и *чак* нашао облик компаратива. Пошто се импликације мењају у зависности од тога који је реченични конституент у фокусу, ниједан прагматички допринос две партикуле који је овде представљен не мора да буде валидан за њихов лексички спој са компаративом. Ова анализа могла би стога макар да укаже на прагматичке доприносе две партикуле који у досадашњој литератури нису забележени.

РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ

Задатак који смо поставили у анализи је идентификација партикула које и један и други појам поређења карактеришу као носиоце особине у степену позитива налик на *још* (*и*). Анализа корпуса српског језика указала је да тражено значење у српском језику има и партикула *чак* (*и*):

- (1) Био је [он] *чак и глуп* од Стредлетера.
'Стредлетер је глуп'
'Он је глуп'
- (2) Докторка додаје како је то код нас *чак и* боље него у развијеним земљама.
'То је у развијеним земљама добро'
'То је код нас добро'
- (3) Лева рука била му је *чак и јака* [од десне]. (КССЈ 2013)
'Десна рука била му је јака'
'Лева рука била му је јака'

Ако кажемо да је *лева рука чак и јака од десне*, то имплицира да је десна рука јака. Да десна рука није јака, не би имало смисла наглашавати да је друга *још* (*и*) или *чак* (*и*) јака. Ако је десна рука јака, а лева рука од ње јака, логично следи да и лева рука мора бити јака. Претрага изабраног корпуса енглеског језика указала је да исто значење има и лексички спој *even* + КОМПАРАТИВ:

- (1) This won him *even closer* attention from several young women [than before].
'He had had close attention from several women previously'
'He won close attention from several women'
- (2) She looks *even better* than she did in high school.
'She looked good in high school'
'She looks good now'
- (3) Horford was *even better* than Dallas Dirk Nowitzki. (СОСА)
'Dirk Nowitzki was good'
'Horford was good'

Ако је Хорфорд чак и бољи од Дирка Новицког, следи да је Новицки добар. Хорфорд као бољи од доброг и сам мора бити добар. Наредни сет примера из паралелног корпуса два језика доказује да су три партикуле суштински синонимне када им је компаратив у фокусу. У њима се као еквиваленти енглеске честице *even* бележе и *jou* (*u*) и *чак* (*u*).

- (1) Да ствар буде још гора, руља је веровала да је заиста одлично и да ће бити *jou боље*.
→ To make matters worse, the masses believed that everything really was excellent and that it would be *even better*.
- (2) У случају зоологије разлика је *jou већа*.
→ In case of zoology, the difference is *even bigger*.
- (3) Оне су га испуниле *jou дубљом* зебњом.
→ They filled him with *even deeper* apprehension.
- (4) Мада је извоз порастао, увоз је био *jou већи*.
→ Though export rose, imports were *even higher*.
- (5) [...] острва која може чинити једна реч, фраза, реченица или *чак већа* епизодична инстанца текста [...].
→ [...] word islands, phrases, sentences, or *even larger* episodic instances of text [...].
- (6) Када се узме у обзир и рад код куће и неформални рад, проценат је *чак и већи*.
→ When work at home and informal work are taken into consideration the percentage is *even higher*. (ЕСПК 2013)

Анализа корпусне грађе потврдила је и да се три партикуле са компаративом јављају у истим реченичним контекстима. Подсетићемо се још једном да се партикула *jou* (*u*) уз компаратив јавља и када су везе са позитивом експлициране. Такви примери не изостају ни у нашој грађи, а у истоветним структурама забележене су и форме *чак* (*u*) + *компаратив* и *even* + *компаратив*:

Добро смо играли, али можемо *још и боље*. Тако је *једносiјавно* било и тако је *још једносiјавни*је морало бити [...]. Скаволини је у Београду оставио *добар* утисак, а сада игра *још и боље*. Вуксановић је из слободног ударца *оглично* шутирао, али је Проле *још боље* интервенисао. [...] јер су у последњих тридесетак година много таквих *црних и чудних* извештаја примили и *још црних и чуднијих* ствари видели [...]. (КССЈ 2013)

[...] савршене системе разврставања који ће служити *лаком* налажењу. И *још лакшем* заборављању. Можда исто тако *добро*, или *чак и боље*. И говорила је у себи да је тај свет, иако нижи, *леп*; он је *чак лепши* и од уметничких слика из свакодневног живота [...]. Драге пријатељице, ја ћу вам наћи исто тако *лепе, чак и лепше*. Неће ваљда келнер (као споредан јунак) да буде исто толико *издужен* или *чак издуженији* од г. Голуће. (КССЈ 2013)

Complaints against psychologists are relatively *rare* and discipline is *even rarer*. I think it's actually *quite difficult* to know yourself and *even more difficult* to amplify and convey that self [...]. I was over the top *excited* about Palin running as VP in 2008, and *even more excited* to see Herman Cain in the primary this time around. It can be *difficult* for adults to talk to their doctors about their bodies and *even more difficult* for teens to do so. *Powerful* words and *even more powerful* pictures! *Awesome* challenge and *even more awesome* achievement! We are *terrified* of our dreams and *even more terrified* of their fulfillment, so we marry a soul. (СОСА)

Скренућемо пажњу да су у свим претходно наведеним примерима у директне везе били постављени позитиви и форме *йарийшула + комйарийив* истог придева или прилога. Међутим, у структурама се не морају нужно јавити позитиви и компаративи истог придева. Некада се уместо позитива придева чији су компаративи у фокусу датих честица, јављају и њихови потпуни или макар делимични синоними:

- (1) [...] знајући да је дон Авадору *имућан* човек, можда *чак боћайији* но што се мислило.
- (2) *Оглични* су наставници, *још бољи* другари. (КССЈ 2013)
- (3) She is a *brilliant* writer and *even a better* friend. (СОСА)

У првом примеру за дон Авадора тврди се да је *имућан* човек, док се у лексичком споју са партикулом *чак* јавља компаратив његовог синонима *боћайи* (односно *боћайији*). У преостала два примера у позитиву су дати синоними који су јачег интензитета (*оглични, brilliant*), док се у лексичким спојевима са партикулама бележе значењски слабији придеви (*бољи, better*). Овакви избори вероватно представљају покушај да се избегне понављање истог придева те своје упориште проналазе на стилистичком плану.

ИМПЛИКАЦИЈЕ СА КОМПАРАТИВИМА ПРИДЕВА РАЗЛИЧИТИХ ТИПОВА СКАЛЕ

У свим пређашњим примерима забележени су придеви отворене скале, што не чуди јер су они прототипични представници класе градабилних придева па се самим тим и најчешће јављају у поредбеним конструкцијама. Овде ћемо ипак на хипотетичким примерима анализирати импликације и компаратива придева делимично отворене и затворене скале:

The floor is *even wetter* than the countertop. → 'The floor is wet.' 'The countertop is wet.'

The floor is *even drier* than the countertop. → 'The countertop is not dry.'

Дека је *чак/још* и *појуренији* од баке. → 'Бака је погурена.' 'Дека је погурен.'

Бака је *чак/још* и *непојуренија* од деке. → 'Дека није непогурен.'

Стаклена чаша је *чак/још* и *пунија* од пластичне. → 'Пластична чаша није потпуно пуна.'

Пластична чаша је *чак/још* и *празнија* од стаклене. → 'Стаклена чаша није потпуно празна.'

На основу претходних примера можемо закључити да импликативне партикуле немају исте доприносе са придевима свих типова скале.

(1) *Ојворена скала*. Оба члана поређења карактеришу се као носиоци означених особина. Импликације су идентичне за оба антонимска парњака.

(2) *Делимично ојворена скала*. Импликације нису исте код (2а) парцијалних придева (отворени пол скале) и (2б) тоталних придева (затворени пол скале).

(2а) Лексички спојеви партикуле и парцијалних придева приписују особину свим појмовима који се пореде (израженим поређеницом и поредбеницом). Компаративи таквих придева када су употребљени самостално имају способност да особином окарактеришу само појам из поређенице, па можемо закључити да партикуле „додају” компаративу импликације које се односе на појам из поредбенице.

(2б) Лексички спојеви партикуле и универзалног придева имају исте импликације када је компаратив употребљен самостално и када је у лексичком споју са импликативним партикулама.

(3) *Затворена скала*. Присуство импликативних партикула не утиче на импликације које компаратив иначе има и у њиховом одсуству.

ПРАГМАТИЧКИ ДОПРИНОС ИМПЛИКАТИВНИХ ПАРТИКУЛА

Досадашња запажања имају вишеструке импликације. Описани прагматички доприноси доказују да функције партикула *чак* (*u*) и *even* у лексичким спојевима са компаративом превазилазе пуко истицање и наглашавање које им речници, али и семантичка литература приписују. Таква улога партикуле *још* (*u*) је препозната, али том приликом увек се само истицало да се формама *још* (*u*) + *компаратив* особина у степену позитива приписује и једном и другом члану поређења. Даља запажања која ћемо овде изнети односе се на све три партикуле и обогаћују досадашња сазнања о њиховим прагматичким доприносима.

Прво, прагматичка литература партикулама *чак* (*u*) и *even* приписује адитивно значење и конвенционалну импликатуру изненађења или неверице. Ако узмемо реконструкције претходних примера (*Тома је чак и глупљи Марка* и *Tom is even dumber than Mark*) јасно је да овде немамо адитивно значење. Ниједан од два исказа нема значење да постоји још неко ко је глупљи од Марка или да Тома има још које својство у вишем степену од Марка. Иако постоји импликација неверице, она не наликује конвенционалној импликатури која је описана у досадашњој литератури, а која се у овом конкретном примеру може реконструисати као: +> 'Од свих особа које су узете у разматрање, највише је изненађујуће/неочекивано да је Тома глупљи од Марка'. Наиме, конвенционална импликатура била је у директној вези са адитивним значењем и без њега губи сваки смисао. Конвенционална импликатура партикула када им је компаратив у фокусу може се формулисати као: 'Изнанађујуће/неочекивано је да је ико / било ко / ма ко глупљи од Марка'. Исто важи за придеве чије су скале делимично отворене или потпуно затворене:

The floor is even wetter/drier than the countertop. +> 'It is surprising that there is anything wetter/drier than the countertop'.

Дека је чак/још и погуренији/непогуренији од баке. +> 'Изнанађујуће/неочекивано је да је ико / било ко / ма ко погуренији/непогуренији од баке'.

Сива клена чаша је чак/још и пунија/празнија од пластичне. +> 'Изнанађујуће/неочекивано је да је ишта / било шта / ма шта пуније/празније од пластичне чаше'.

Друго, важно је истаћи да код све три партикуле механизам приписивања особина појмовима из поредбенице и поређенице није симултан. Механизам је сложен и састоји се од два независна прагматичка процеса. Наиме, лексички спојеви примарно имплицирају да је појам из поредбенице носилац особине или својства у степену позитива (*Новишки је добар*). Посредно се изводи и импликација да је појам означен поређеницом такође носилац исте особине. Ако примарни појам поређења има особину у вишем степену

од секундарног појма и ако је секундарни појам носилац те особине у степену позитива, логично следи да и за примарни појам мора да важи то исто својство. Запажања су битна јер упућују да се два механизма суштински разликују по својој природи. То са друге стране значи да импликације које се овде генеришу неће вероватно припадати истом виду имплицитног значења.

У досадашњој литератури о партикули *jouh* (*u*) у лексичком споју са компаративом није уочена ни чињеница да ове импликације нису увек могуће. Наша анализа указује да се импликације могу контекстуално отказати (енгл. *cancellability*). Сва три могућа сценарија су испитана: (1) када је за оба појма дата опречна тврдња, (2) када је дата контрадикторна тврдња за појам из поређенице и (3) када је таква тврдња дата за појам из поредбенице.

(1) Ако је у контексту присутна тврдња да су оба појма носиоци особине која је супротна (изражена антонимом), имплицитна значења о којима смо до сада говорили бивају блокирана:

Тома и Марко су баш ниски момци. Тома је чак (u) / jouh (u) виши од Марка.
Tom and Mark are really short guys. Tom is even taller than Mark.

Ако је истинита тврдња да су и Тома и Марко ниски, исказ да је Тома *jouh/чак (u)* виши од Марка не може имати импликације да су и Тома и Марко високи. Такве импликације су унапред блокиране тврдњом која експлицитно приписује појмовима који се пореде супротно својство. Такве експлицитне тврдње очигледно су јаче од импликација које генеришу лексички спојеви ових партикула и компаратива. У таквом контексту искази попут *Тома је чак (u) / jouh (u) виши од Марка* и *Tom is even taller than Mark* имају конвенционалне имплицатуре (+> 'Изненађујуће/неочекивано је да је ико виши од Марка'), што даље имплицира не само да је појам из поредбенице носилац особине која је супротна својству које кодира придев који је присутан у структури, већ је то својство додатно наглашено: 'Марко је изузетно/екстремно низак'.

(2) Када се контекстуално откаже тврдња о појму из поређенице изостају импликације да су појмови који се пореде носиоци особине у позитиву:

Тома је баш низак момак, а он је чак (u) / jouh (u) виши од Марка.
Tom is a really short guy, but he is even taller than Mark.

И овде је присутна конвенционална имплицатура изненађења/неверице и додатно се наглашава да је појам из поредбенице (*Марко*) изузетно низак.

(3) Када су у контексту присутне опречне тврдње о појму из поредбенице, ситуација постаје знатно комплекснија:

**Марко је баш низак момак; Тома је чак (u) / jouh (u) виши од Марка.*
**Mark is a really short guy; Tom is even taller than Mark.*

Једино у овом случају за примере можемо рећи да у најмању руку звуче чудно. Не само да супротна тврдња не отказује импликације форме *īarīshiku* + *komīarai*ив као у претходним случајевима, већ се два исказа постављају један према другом као контрадикторне изјаве. Ако је истинита тврдња да је Марко низак, нема смисла рећи да је Тома *чак/још (у) виши*. Односно, ако је истинита тврдња да је Тома *чак/још (у) виши* (која би у изолацији имплицирала да је Марко висок), онда би њој контрадикторан исказ да је Марко низак морао да се тумачи као неистинит. Ово наводи на закључак да уколико Марко није заиста висок, нема смисла рећи да је неко *чак/још (у) виши* од њега. Другим речима, исказе попут X + копула + *even/чак/још (у)* + компаратив + *than/ogħneō* Y има смисла употребљавати само уколико се претходно претпоставља да је појам Y носилац особине или својства које ће бити изражено придевом. Закључци још једном потврђују да се механизам којим се својства или особине приписују појмовима који се пореде састоји од два независна процеса. Имплицитна значења која се генеришу су суштински различита. Прво и основно је оно које се односи на појам из поредбенице. На основу њега се тек изводи имплицитно значење које је односи на појам из поређенице.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У раду су анализирани лексички спојеви партикула *још/чак у* и *even* и компаратива придева или прилога. Компаративи придева отворене скале сами по себи немају импликација да су појмови који се пореде носиоци особине у степену позитива док са овим партикулама у лексичком споју имају такве импликације и о појму из поредбенице и о појму из поређенице. Компаративи придева делимично отворене скале који су смештени на њеном отвореном полу имају импликације да је појам из поређенице носилац особине. Са партикулама *још/чак у* и *even*, и један и други члан поређења бивају окарактерисани особином. Код придева делимично отворене скале који су смештени на њеном затвореном полу, али и код оних чије су скале потпуно затворене, компаративи имају импликацију да појам из поредбенице није носилац особине. Присуство партикула не мења импликације компаратива. Структура скале не утиче на конвенционалне имплицатуре изненађења, тј. неверице, које се генеришу лексичким спојевима анализираних партикула и компаратива, а које су идентичне у свим описаним случајевима.

У раду смо указали да овакве импликације нису универзалне. Њих је могуће контекстуално отказати исказима који износе супротне тврдње – да су оба појма који се пореде или макар појам из поређенице носиоци антонимне особине. У том случају партикуле не наглашавају степен својства које је експлицитно компаративом придева, већ интензификују степен његовог

антонима. Када се у сличним ситуацијама супротна особина припише појму из поредбенице, форме постају прагматичке аномалије – контрадикторности које упућују да је један од исказа нужно неистинит.

Резултатима анализе продубили смо и проширили закључке који су у досадашњој литератури презентовани за лексичке спојеве *јои* (*и*) + *комиа-рајив*. Проширили смо и репертоар описаних честица које имају истоветне прагматичке доприносе. Прагматички доприноси партикула *чак* (*и*) и *even* о којима смо овде говорили до сада нису били забележени у доступној литератури. У раду смо указали да су импликације које се односе на два појма који се пореде различите природе, али овде није понуђена анализа којом би се прецизно утврдили типови имплицитног значења. Одређивање типова имплицитног значења остаје отворено питање за неке будуће анализе.

ИЗВОРИ

КССЈ (2013): *Корпус савременој српској језика*, Математички факултет Универзитета у Београду. Доступан на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.

СОСА (2008): М. Davies, *The Corpus of Contemporary American English: 450 million words, 1900 – present*. Доступан на: <http://corpus.byu.edu/coca/>.

ЕСПК: *Енглеско-српски паралелни корпус*, Математички факултет Универзитета у Београду. Доступан на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.

CD: *Cambridge Dictionary*. Доступан на: <https://dictionary.cambridge.org/> (30. 3. 2020)

OED: *Oxford English Dictionary*. Доступан на: <https://languages.oup.com/research/oxford-english-dictionary/> (30. 3. 2020)

РМС (1990): *Речник српскохрватској књижевној језика*, Нови Сад, Загреб: Матица Српска и Матица Хрватска.

ЛИТЕРАТУРА

Бадер (2010): М. Bader, *Scales, gradable adjectives and nominalizations in Serbian*, doctoral dissertation, Tromsø: University of Tromsø / CASTL.

Бејл (2006): А. Bale, *The Universal Scale and the Semantics of Comparison*, doctoral dissertation, Montreal: McGill University. Доступно на: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.610.7348&rep=rep1&type=pdf> (5. 7. 2019).

Бејл (2008): А. Bale, A universal scale of comparison, *Linguistics and Philosophy*, 31/1, 1–55.

Биверс (2010): J. Beavers, *Aspectual classes and scales of change*, unpublished manuscript, Austin: The University of Texas. Доступно на: <https://pdfs.semanticscholar.org/08c5/00cadcdce36565a2b1ffc2ac61a8411cdfa.pdf> (5. 7. 2019).

Бирвич (1989): М. Bierwisch, The Semantics of Gradation, In: М. Bierwisch, Е. Lang (Eds.), *Dimensional Adjectives: Grammatical Structure and Conceptual Interpretation*, Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Глас (2013): L. Glass, Degree-Modified Nongradable Adjectives and Metalinguistic Comparison as Pragmatically Negotiated Scales, In: J. Szymanik, R. Verburg, *Proceedings of European Summer School in Logic, Language and Information (ESSLLI)*. Доступно на: http://web.stanford.edu/~lelia/glass_ESSLLI_best.pdf (5. 7. 2019).

Ивић (2007): М. Ивић, О импликативној/неимпликативној семантизованости придевских и прилошких израза при исказивању информације 'више од', *Јужнословенски филолоџ*, 63, 7–10.

Ивић (2009): М. Ивић, О изразима којима се не исказују већ имплицирају комплекснији информативни подаци, *Глас САНУ*, 25, 1–3.

Јосијевић (2020): Ј. Јосијевић, *Перифразичка комјарација у српском и енглеском језику*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Камп (1975): Н. Kamp, Two theories about Adjectives, In: Е. Keenan (Ed.), *Formal Semantics of Natural Language*, Cambridge: Cambridge University Press, 123–155.

Картунен, Петерс (1979): L. Karttunen, S. Peters, Conventional Implicature, In: К. Oh, D. Dineen (Eds.), *Syntax and Semantics. III: Presupposition*, New York: Academic Press.

Кеј (1990): Р. Kay, Even, *Linguistics and Philosophy*, 13, 59–111.

Кенеди (1999): С. Kennedy, *Projecting the Adjective: The Syntax and Semantics of Gradability and Comparison*, New York: Garland Press.

Кенеди, Макнали (2005): С. Kennedy, L. McNally, Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates, *Language*, 81/2, 345–381.

Ким (2011): S. Kim, *Focus Particles at Syntactic, Semantic and Pragmatic Interfaces: The Acquisition of Only and Even in English*, doctoral dissertation, The University of Hawaii. Доступно на: <http://www.ling.hawaii.edu/graduate/Dissertations/SoYoungKimFinal.pdf> (5. 7. 2019).

Клајн (1980): Е. Klein, A semantics for positive and comparative adjectives, *Linguistics and Philosophy*, 4, 1–45.

Куљанин (2017): С. Куљанин, Експресивност партикула у ратној прози Републике Српске, *Радови филозофског факултета*, 12/1, 479–491.

Куљанин (2017): С. Куљанин, *Комјарација крозу лексику и семантику*, Београд: Јасен.

Куниг (1991): Е. König, *The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective*, London, New York: Routledge.

Ласитер, Гудман (2013): D. Lassiter, N. Goodman, Context, scale structure, and statistics in the interpretation of positive-form adjectives, In: Т. Snider (Ed.), *Proceedings of Semantic and Linguistic Theory (SALT)*, 23, 588–610.

Мразовић, Вукадиновић (1990): П. Мразовић, З. Вукадиновић, *Граматишка српскохрватског језика за странце*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.

Мишковић Луковић (2015): М. Мишковић Луковић, *Прагматишка*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Ристић (2009): С. Ристић, *Модификација значења и лексички модификациони у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Рут (1985): M. Rooth, *Association with focus*, doctoral dissertation, Amherst: University of Massachusetts. Доступно на: <https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/28568/Rooth-1985-PhD.pdf> (5. 7. 2019).

Русицки (1985): J. Rusicki, *Adjectives and Comparison in English. A Semantic Study*, London & New York: Longman.

Сапир (1944): E. Sapir, Grading, *A Study in Semantics, Philosophy of Science*, 11/2, 93–116.

Францескоти (1995): R. M. Francescotti, Even: The conventional implicature reconsidered, *Linguistics and Philosophy*, 18/2, 153–173.

Фрејзер (1971): B. Fraser, An analysis of even in English, In: C. J. Fillmore, D. T. Langendoen (Eds.), *Studies in Linguistic Semantics*, New York: Holt, Rinehart & Winston.

Хазбенд (2011), E. M. Husband, *Severing scale structure from the Adjective*. Доступно на: <http://journals.linguisticsociety.org/proceedings/index.php/ExtendedAbs/article/view/565/47> (5. 7. 2019).

Jelena M. Josijević

University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Philology Department

ON PARTICLES WHICH PROVIDE IMPLICATIVE FEATURES TO COMPARATIVES IN SERBIAN AND ENGLISH

Summary: Semantic literature has described the entailments that comparatives have with respect to different scale structures found in relative and absolute adjectives. This paper aims at analyzing the implicative features that comparatives have when they are preceded by certain focal particles. The main hypothesis is that besides *još* (*i*), whose implicative features have been already described in the current literature, there are other particles in two languages which can generate additional implications and attribute the property expressed by an adjective to both entities being compared (primary and secondary term). The corpus analyses of two languages were conducted in the tagged electronic corpora, *Korpus savremenog srpskog jezika 2013* (KSSJ 2013) and *Corpus of Contemporary American English* (COCA), which allowed us to focus solely on *particle + comparative* sequences. The results confirm our hypothesis. The same implications apply to *čak* (*i*) and *even*.

The paper also demonstrates that the pragmatic contributions of these particles differ depending on the scale structure of an adjective following them. (1) *Open-scale adjectives*. Their comparatives do not entail that the property expressed by an adjective is attributable to either primary or secondary term of comparison. With these particles, there are implications that both terms of comparison bear the given property. (2) *Partly open scales*. Particles have different contributions with partial (existential) and total (universal) antonyms. Comparatives of partial adjectives entail that primary terms of comparison have the given properties, but with particles preceding, there are identical implications about both entities being compared (both primary and secondary term of comparison). Comparatives of universal adjectives entail that the entity explicated by a second term of comparison cannot be characterized by the given property. In these cases, the particles do not have any impact. In other words, the original entailments are

preserved. (3) *Closed-scale adjectives*. Comparatives of these adjectives entail that the properties being expressed by adjectives are not attributable to both terms of comparison. The presence of particles does not bring any change. However, in all four scenarios, particles generate identical conversational implicatures of surprise or unexpectedness about the state of affairs presented by an utterance.

Keywords: implicative particle, comparative, Serbian language, English language.